

Łukaszewicz, Bohdan

Sprawozdanie z obozu naukowego studentów Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 115-116

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bohdan Łukaszewicz

SPRAWOZDANIE Z OBOZU NAUKOWEGO STUDENTÓW
UNIwersytetu IM. BOLESŁAWA BIERUTA WE WROCŁAWIU

Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) w Olsztynie oraz Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu zorganizowały w dniach 16—31 lipca 1974 roku obóz naukowy w Olsztynie. Celem obozu było zebranie od dawnych robotników cywilnych i jeńców wojennych, przymusowo zatrudnionych w gospodarce Prus Wschodnich w latach II wojny światowej, relacji na temat warunków ich egzystencji i pracy w latach wojny, a także w latach kształtowania się władzy ludowej w Warmii i Mazurach.

Kierownictwo naukowe obozu sprawowali doc. dr hab. Wojciech Wrzesiński, dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta i dr Adam Basak z tegoż uniwersytetu. Wszystkie wydatki związane z organizacją i utrzymaniem obozu sfinansował zleceniodawca — Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

Uczestnikami byli studenci — członkowie Koła Naukowego Historyków Uniwersytetu Wrocławskiego: Teresa Beschel, Ryszard Biały, Barbara Dziarkowska, Jadwiga Kołodziejczyk, Grażyna Naparło, Danuta Nowak, Ryszard Papiński, Krystyna Parecka, Łukasz Piątek, Małgorzata Sadowa, Stanisław Saj, Barbara Sawicka, Roman Stelmach oraz Anna Stokrocka.

W okresie przygotowawczym opracowano kwestionariusz pytań i ustalono listę przyszłych respondentów, a równolegle studentów zapoznano z problematyką i metodą badań.

Przyjmując jako formę zbierania relacji bezpośrednią rozmowę z respondentem, posłużono się kwestionariuszem wywiadu, który osobie prowadzącej wywiad zostawia wiele swobody w doborze pytań. Kwestionariusz składał się z dwu części. W pierwszej, dotyczącej lat wojny, uwzględniono dwie kategorie respondentów: byłych robotników przymusowych oraz jeńców wojennych (zarówno tych, którzy do końca wojny pozostali na statusie jenieckim, jak i zmuszonych do przejścia na status robotnika cywilnego). Pytania dotyczyły podstawowych kwestii: form rekrutacji, transportu, warunków bytowych i pracy, opieki lekarskiej, kontaktów z innymi robotnikami przymusowymi i jeńcami wojennymi, stosunku społeczeństwa i władz, zmian nastrojów wobec zbliżającego się frontu, warunków ewakuacji. Część druga kwestionariusza dotyczyła spraw pierwszego okresu po zakończeniu działań wojennych: motywacji pozostania czy powrotu na Warmię i Mazury, stosunku komendantur wojennych do byłych robotników i jeńców wojennych, wzajemnych stosunków administracji — osiedleńców — repatriantów — ludności miejscowej oraz byłych robotników i jeńców wojennych; udziału ich w organizowaniu polskiego życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego na Warmii i Mazurach. Przed rozpoczęciem właściwych badań terenowych — celem wypróbowania przydatności kwestionariusza — przeprowadzono badania próbne, które służyły skorygowaniu niektórych pytań kwestionariusza.

Badaniami objęto 85 osób (16 kobiet i 69 mężczyzn) z 36 miejscowości województwa olsztyńskiego. W trakcie dwutygodniowej penetracji terenu uzyskano 66 relacji od 67 respondentów (13 kobiet i 54 mężczyzn; jedna relacja zawiera wywiad małżeństwa). Wywiady nagrano na 74 taśmach magnetofonowych typu Compact Cassette C-90 (ponad 100 godzin nagrań). Uzyskano także 13 dokumentów (m.in. *Arbeitskarty*), 60 zdjęć oraz 34 nowe adresy byłych robotników przymusowych i jeńców wojennych.

Całość uzyskanego materiału fonograficznego odczytano i przepisano. Nagrania,

jeden egzemplarz każdej relacji (597 stron maszynopisu), przekazano wraz ze zreprodukowanym materiałem ikonograficznym (97 reprodukcji) do depozytu Działu Zbiorów Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Pełna ocena zebranego materiału byłaby w tej chwili przedwczesna. Wydaje się jednak bezsporne, iż w pierwszej części badań relacje, jakkolwiek nie wnoszą zupełnie nowych ustaleń faktograficznych, ukazują klimat dni niewoli oraz weryfikują niektóre źródła typu aktowego. Dzięki temu wydaje się możliwe skonfrontowanie aktów prawnych Trzeciej Rzeszy normujących życie i pracę robotników cywilnych i jeńców wojennych ze stanem faktycznym.

Szpecially cenne — aczkolwiek nieliczne niestety — są relacje tych respondentów, którzy zdecydowali się mówić o swej sytuacji po zakończeniu wojny. Pozostanie na tych ziemiach po wyzwoleniu było w wielu przypadkach odpowiedzią na apel rządu i Polskiej Partii Robotniczej o zagospodarowywanie Ziemi Odzyskanych. Ci, którzy pozostali, już od pierwszych dni czynnie włączyli się do odbudowy kraju. Oddali oni — dzięki znajomości lokalnych stosunków, rozmieszczenia urządzeń komunalnych i przemysłowych oraz wykazywanej aktywności (byli to przeważnie ludzie młodzi) — znaczne usługi rodzącej się administracji polskiej. Niejednokrotnie już na długo przed przybyciem oficjalnych władz polskich dawniejsi robotnicy przymusowi brali udział w tworzeniu nowej administracji miejscowej. Działalność tej grupy ludzi charakteryzowała się aktywnością społeczną, zmysłem organizacyjnym, zapałem, entuzjazmem i gorącym patriotyzmem. Wielu z nich do dziś pełni odpowiedzialne funkcje w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym naszego regionu. Byli oni — obok ludności autochtonicznej — pierwszymi pionierami na Warmii i Mazurach.

Uzyskany materiał jest zbyt szczupły, aby go uznać za sondę w pełni reprezentatywną dla całej społeczności robotników przymusowych. Wartość relacji obniża także czas, który upłynął. Trzydzieści lat mogło spowodować zatarcie, czy swego rodzaju deformację przeżyć. Jednakże ze względu na ubóstwo zachowanych klasycznych źródeł historycznych do problematyki przymusowego zatrudnienia — relacje mogą się stać, przy właściwej krytycznej analizie, wartościowym materiałem oddającym przede wszystkim klimat okresu, jego koloryt i tło zachodzących procesów historycznych.